

ԱՆՔՈՒՆԱՆ ՊԵՈՒՄԱՆ

ԹԱՐԳՄԱՆ ՈՒԹԻՒՆԸ ՈՐՊԷՍ ՔՆՆԱԴԱՏԱԿԱՆ ՇԱՐԺԸՆԹԱՑ

Նախորդ գլուխին մէջ տեսապէս ոգեկոչուած հարց մը կար, զոր պիտի դարձնենք հիմա մեր ուշադրութեան առարկան. ինչպէ՞ս հասկնալ թարգմանութեան եւ ֆենադատութեան յղացման մասին նշանակումը Ծ. Շլէկլըի եւ Նովալիսի մօտ: Յստակ է, որ այս տեսաբանական պարսկումը առնուազն երկու պատճառներ ունի: Եթէ ճիշդ է որ *Աթէնէումի* ֆեթողագիտական մտահոգութիւններուն կտրիզը բանաստեղծութեան Կոպերնիկեան յեղափոխութիւնն է եւ եթէ այդ յեղափոխութիւնը իր կարգին կը պահանջէ Քանթեան առումով ֆենադատութիւն մը, այն ատեն՝ հասկնալի է, որ իրենց մօտ գրական ֆենադատութիւնը գրաւէ յառաջաբերը: Առաւել եւս, եւ ահա երկրորդ պատճառը, Վիպապաշտներու խորհրդածութեան մեկնակէտը, առնուազն Շլէկլըի եղբայրներուն մօտ, բանասիրական եւ ֆենադատական գործունէութիւնն է, հետզհետէ բարձրացած փիլիսոփայական կիրառումի մակարդակին: Նովալիսն ալ ի վերջոյ, հակառակ անոր որ իր մտային պատրաստութիւնը տարբեր ճամբաներէ անցած էր, «բանասիրութիւն» անունին տակ կը հաւաքէր ինչ որ կը վերաբերի գրաւորին ու գրութեանականին: Ունինք ուրեմն ֆենադատութիւն բառին դիմաց՝ երկու իմաստներ: Առաջին պարագային խնդրոյ առարկայ է անդրանցական ֆենադատութիւնը, բանաստեղծութեան ինքնանդրադարձումը, բանաբանութիւնը¹: Երկրորդ պարագային, խնդրոյ առարկան գրութիւններու ֆենադատութիւնն է, այսինքն՝ գրական ֆենադատութիւնը: Թերեւս

¹ «Անդրանցական» կը թարգմանաւ անշուշտ Քանթի *transzendental*: «Բանաբանութիւն»ը Նովալիսին կողմէ ստեղծուած բառ մըն է (*Logologie*), ուր կ'արտայայտուի ֆենադատութեամբ եւ բանասիրութեամբ՝ գրական լեզուն երկրորդ (կամ երրորդ) կարողութեան մը բարձրացնելու ծրագիրը:

կարելի ըլլայ խօսիլ հոս ընդհանրացած ֆենադատութեան եւ սահմանափակ ֆենադատութեան մասին, ինչպէս թարգմանութեան պարագային: Բայց հոս ֆենադատական երկու ձգտումները նոյն կէտին կը յանգին, թէկուզ իտէալ կէտ, ուր անոնք կը միանան ու կը դառնան անգատորոշելի, այսինքն ուր երեւութապէս *անկարելի կ'ըլլայ գրականութիւնն ու ֆենադատութիւնը զատել իրարմէ*: Գալիք գրականութիւնը ի հարկէ՝ ինքն իր ֆենադատութիւնը կը պարունակէ ինքն իր մէջ: Ֆ. Շլէկլըի բառերով՝ ան կ'ուզէ «երբեմն միախառնել, երբեմն ալ միահառնել բանաստեղծութիւն եւ արձակ, հանճար եւ ֆենադատութիւն»²: Բայց գրական ֆենադատութիւնն ալ, որպէս սեռ եւ կրթանք, հակառակ ուղղութեամբ շարժում մը կը կատարէ, դէպի բանաստեղծականացում:

Բանաստեղծութիւնը կրնայ ֆենադատուիլ միայն բանաստեղծութեամբ: Արուեստի մասին դատում մը որ իր կարգին արուեստի գործ չէ... ֆաղափարութեան իրաւունք չունի արուեստի կալուածէն ներս:³

Նովալիս իր բառերով կ'երկրորդէ բարեկամին ըսածներուն.

² Friedrich Schlegel, *Kritische Schriften* (Փենադատական Գրութեանքներ), խմբագիր՝ Wolfdietrich Rasch, Carl Hanser Verlag, München, 1956, էջ 37: Վերջին տասնամեակներուն Ֆրիտրիխ Շլէկլըի գործերը արժանացած են բազմաթիւ վերահրատարակութիւններու: Իր «Կոտորակներ»ը պիտի մէջբերենք վերոյիշեալ հրատարակութեան հետեւելով: Պետման զանոնք կը մէջբերէ Փրանսերէն թարգմանութեան յղելով, հոս՝ Ph.Lacoue-Labarthe et J.L. Nancy, *L'Absolu littéraire*, Փարիզ, 1978, էջ 112: Այսուհետեւ վերջինս պիտի նշուի AL սկզբնատառերով: Կոտորակները լոյս տեսած են ժամանակին (1796էն 1800, երկու տարբեր պարբերաթերթերու մէջ (Lyceum եւ Athenäum) առանց թուարկումի: Շլէկլըի Ամբողջական Գործերու վերջին ու վերջնական հրատարակութեան մէջ (*Kritische Ausgabe*, II, Verlag Ferdinand Schöningh, Paderborn, 1961, խմբագիր՝ Hans Eichner), անոնք կ'երեւին թուարկուած ձեւով: *Աթէնէումի* «Կոտորակներ»ը (գերմաներէն՝ Fragment) Շլէկլըի կողմէ տպուած էին առանց հեղինակի անունի, որպէս հաւաքական գործ: Համարակալութիւնը եւ հեղինակային «իրաւունքներ»ը որոշուած են ԺԹ. դարու վերջաւորութեան, հետազոտողներուն կողմէ: Մէկն ու միւսը կարելի է գտնել նաեւ Փրանսերէն լեզուով (բոլոր «կոտորակներ»ու թարգմանութեամբ հանդերձ) *L'Absolu littéraire* հատորին մէջ:

³ AL, էջ 95: F.Schlegel, *Kritische Schriften*, էջ 21: «Փենադատական կոտորակներ»էն՝ թիւ 117: «Փենադատական կոտորակներ» (*Kritische Fragmente*) կը կոչուին Ֆրիտրիխ Շլէկլըի հրատարակածները իր անունով, ուրեմն կոտորակներու առաջին շարքը, *Աթէնէումի* շրջանէն ճիշդ առաջ:

Ով որ չի կրնար բանաստեղծություն գրել ժխտական առումով միայն պիտի կարենայ բանաստեղծությունը դատել : Վաերական ֆենադատության յատուկ է ֆենադատության առարկան ինքն իր ուժերով արտադրելու կարողությունը: Ճաշակը, եթե առանձնացուի, կը դատե, այո, բայց բառին ժխտական առումովը միայն:⁴

Այդ է որ անվերջ ու անդադար կը կրկենն վիպապաշտ գրությունները եւ այդ է մասամբ կոտորակի արուեստին նպատակը. միացնել իրարու անդրադարձությունը եւ բանաստեղծական ձեւը: Այս իւրայատուկ միախառնումը Ի. դարու ընթերցողներուս կրնայ թուիլ սովորական բայց չի դադրիր ըլլալէ բարդ երեւոյթ մը: Մէկ կողմէ՝ ճիշդ է, որ երկի ներքին ֆենադատությունը կը յայտնուի որպէս արտաքին ֆենադատությունը հնարաւոր դարձնող պայմանը. բայց միւս կողմէ կարելի է նաեւ ու նշանակալից ուժգնութեամբ ըսել, ինչպէս չի վարանիր ընելէ Ֆ. Շլէկըլը, որ *արտաքին ֆենադատությունը, երբ իր «սպագայի կոտորակներ»*ով կը բանայ գրականութեան իսկ կալուածը, կը հանդիսանայ սպագայ երկին հնարաւորութեան պայմանը:

Հոս նկարագրուածը անհնարին պիտի ըլլար սակայն եթէ ֆենադատութեան յղացքը իմաստի հիմնական փոփոխութեան մը ենթարկուած չըլլար: Երկ մը ֆենադատել չի նշանակեր այլեւս անոր շուրջ կարգ մը դատումներ արձակել գեղագիտական կամ գագացողական կանոններէ մեկնելով, հասարակությունը տեղեակ պահելու կամ լուսարանելու միտումով: Ինչպէս կ'ըսէր Նովալիս առասպելական թարգմանութեան անդրադարձող կոտորակին մէջ, կը նշանակէ երեւան բերել այդ երկին գուտ Գաղափարը, անոր «գուտ եւ աւարտուն բնոյթը», այլ խօսքով՝ «ոգեկան միմոսութեան» արարքը կատարել, որ գրական երկի խորագոյն հասկացողութեան հիմքն է: Եւ ճիշդ է, որ հետեւելով Ֆ. Շլէկըլին՝ ֆենադատությունը «բանդագուշական» բան մը ունի իր մէջ, կը դառնայ հասկացողութեան հիմնական արարքը: Այս ամբողջը ըսուած է ամենաճշգրիտ կերպով Շլէկըլին կողմէ, Լեսինկին անդրադարձող իր խոհագրութեան մէջ.

⁴ Նովալիս, *Werke*, Band 3 (Fragmente II), թիւ 1869, էջ 36: Պերմանին մէջբերումները կը հետեւին Նովալիսի "Ամբողջական Գործեր"ու Հայտնաբերական հրատարակութեան: *St' u Novalis, Werke*, չորս հատորով, խմբագիր՝ Ewald Wasmuth, Verlag Lambert Schneider, Heidelberg, 1953-1957: Առաջին հատորը (Die Dichtungen) կը պարունակէ բանաստեղծությունները, վէպը (Heinrich von Ofterdingen) եւ լոյս տեսած արձակ գրությունները, որոնց կարգին կ'առնուին նաեւ հոգեկան շարժմի *Բերանափռ* (Blütenstaub). Երկրորդ եւ երրորդ հատորները կը պարունակեն անոյի մնացած կոտորակները (Fragmente I, II), չորրորդը՝ նամակներ ու այլ փաստաթուղթեր (Briefe und Dokumente):

[...] Ո՛չ թե այնքան դատել, որքան՝ ըմբռնել եւ բացայայտել: Արուեստի երկին մէջ պարտքին տակն եմք ո՛չ թե միայն գեղեցիկ պարբերութիւնները երեսան բերելու, այլեւ՝ Ամբողջին տպաւորութիւնը ձեռք ձգելու [...]: Եւ իմ կարծիքով՝ երկ մը ըմբռնելի է միմիայն երբ նկատի ունենանք միաժամանակ արուեստագէտին միւս բոլոր երկերուն կազմած համակարգը [...]: Այսպէս ուրեմն արուեստի կալուածին մէջ ամէն մէկ առանձին երեսույթ պէտք է առաջնորդէ նաեւ անսահման Ամբողջի գաղափարին [...]: Այդ Ամբողջին երբ կը ձգտիք, ... կրնաք ամենայն ապահովութեամբ յուսալ, որ պիտի չհանդիպիք երբեք բնական սահմանի մը [...], այնքան ատեն որ չէք հասած կորիզին: Ի՞նչ է այդ կորիզը: Բոլոր արուեստներուն եւ թուր գիտութիւններուն օրգանական միութիւնն է, այդ միութեան օրէնքն ու պատմութիւնն է: Կազմաւորման վերաբերող այս դրոյթը⁵, արուեստի ու ցնորանքի այս բնագիտութիւնը արժանի է նկատուելու յատուկ գիտութիւն մը, զոր պիտի ուզէի կոչել համայնագիտութիւն: Բայց այդ գիտութիւնը գոյութիւն չունի տակաւին [...]:

Հոս է ուրեմն դրական քննադատութիւնը տնօրինող առարկայական օրէնքներուն աղբիւրը, հո՛ս եւ ուրիշ ո՛չ մէկ տեղ: Եւ եթէ ճիշդ է մինչեւ հոս ըսուածը, [...] այն ատեն իսկական քննադատութիւնը չի կրնար զբաղիլ այնպիսի գործերով, որոնք իրենց նպատակը չեն բերած արուեստի եւ գիտութեան զարգացման: Այո՛, ո՛չ իսկ հնարաւոր է ճշմարիտ քննադատութիւն մը կիրարկել գործերու վրայ որոնք մշակոյթի եւ հանճարի այդ օրգանական միութեան հետ կապ չեն հաստատած:⁶

Եթէ կ'ուզէք փորձել հեղինակներ ու երկեր հասկնալ, այսինքն զանոնք իրենց ծննդական սկզբունքէն մեկնելով վերակազմել, ամէն արուեստի եւ ամէն գիտութեան ետին կանգնող այս մեծ օրգանական միաւորին հետ կապակցութեամբ [...]:⁷

Գերազանց արուեստին եւ գերազանց ձեւին էութիւնը Ամբողջին հետ այս կապակցութեան մէջ կը կայանայ...: Ահա թէ ինչո՞ւ բոլոր երկերը մէն ու միակ երկ մը կը կազմեն, բոլոր արուեստները՝ մէն ու միակ

⁵ Կարելի պիտի ըլլար նաեւ բարգմանել՝ «մշակոյթի շուրջ այս դրոյթը» (diese Bildungslehre): Մէկ տող վար՝ «ցնորանք»-ը կը բարգմանէ գերմաներէն «Phantasie» բառը:

⁶ F. Schlegel, *Kritische Schriften*, էջ 255-256:

⁷ F. Schlegel, *Kritische Schriften*, էջ 258: «Wenn ihr versuchen wollt, Autoren oder Werke zu verstehen, d.h. sie in Beziehung auf jenen großen Organismus aller Kunst und Wissenschaft genetisch zu konstruieren...»

Արուեստ մը, բոլոր բանաստեղծութիւնները՝ մէն ու միակ Բանաստեղծութիւն մը:⁸

Ամէն բանաստեղծութիւն, ամէն երկ պէտք է ցոյացնէ Ամբողջը իր նշանկութեամբ, պէտք է գայն ցոյացնէ իրապէս եւ իրողապէս:⁹

Երկ մը *հասկնալ* ուրիշ բան չէ ուրեմն, եթէ ոչ գայն գետեղել արուեստի ու գրականութեան Ամբողջին մէջ, ցուցաբերել անոր խորհրդանշական էութիւնը, որ Ամբողջին՝ արուեստի Գաղափարի նշումին ու նշանակումին (Bedeutungին) մէջ կը կայանայ: Հասկնալ հաւասար է հոս երկի «անհուն իմաստ»ը վերբերելուն: Այդ գործողութիւնը կատարող ֆննդատութիւնը կրնայ միայն «դրական» ըլլալ, այսինքն՝ նուիրուիլ բացառապէս այն երկերուն, որոնք իրենց իրենցմով կը նպաստեն արուեստի Գաղափարին իրականացման: Մինչդեռ ժխտական ֆննդատութիւնը վիճարկողական բնոյթ ունի: Լեսինկին նուիրուած ուրիշ աշխատասիրութեան մը մէջ, Շլէկըլ նոյն բնամիտքը կը զարգացնէ.

Դժուար չէր ցոյց տալ, թէ ֆննդատութիւնը անհրաժեշտ է ամէն տեսակի գրականութեան համար: Բայց մինչեւ հիմա որպէս հիմք ծառայող յղացքը ֆննդատութեան պատմական յղացքն էր: Խօսքը կ'ըլլար միմիայն մինչեւ օրերս գոյացած ֆննդատութեան մասին: Բայց չկա՞յ արդեօք ամբողջովին այլ ֆննդատութիւն մը [...]: Ո՛չ թէ միայն հնարաւոր է, այլ՝ հաւանական է որ կայ, հետեւեալ պատճառով: Յոյներուն մօտ, գրականութիւն ըսուածը շատոնց երապարակի վրայ էր, գրեթէ աւարտած էր, երբ ֆննդատութիւնը սկսաւ: Արդիական շրջանի պարագան տարբեր է, առնուազն մեր՝ Գերմաններու մօտ: Հոս ֆննդատութիւն եւ գրականութիւն միաժամանակ ծնունդ առած են, այո, ու կարելի է մինչեւ իսկ ըսել որ առաջինը ծնած է երկրորդէն առաջ [...]: Օտար երկերը եւ անոնց մէջ նոյնիսկ ամենէն չնչինները կը հանգնային մեր երկերը հանգնալէ առաջ: Նոյնիսկ հիմա չեմ գիտեր, թէ ո՞ր մէկը կրնայ մեզ անելի հպարտացնել, գրականութիւն թէ ֆննդատութիւն ունենալնիս: Փոխուածը երկուքին միջեւ յարաբերութիւնն է. այդ փոփոխութեամբ, ամբողջովին այլ տեսակի ֆննդատութեան մը հնարաւորութիւնը, գաղափարը, կը ծագի: Այս նոր ֆննդատութեան պաշտօնը պիտի

⁸ F.Schlegel, *Kritische Schriften*, էջ 257–258: «Das Wesen der höhern Kunst und Form besteht in der Beziehung aufs Ganze... Darum sind alle Werke ein Werk, alle Künste eine Kunst, alle Gedichte ein Gedicht.»

⁹ F.Schlegel, *Kritische Schriften*, էջ 260: «Jedes Gedicht, jedes Werk soll das Ganze bedeuten, wirklich und in der Tat bedeuten.»

ըլլայ ո՛չ թէ արդէն իսկ զարգացած, աւարտած ու թոմած գրականութեան մը շուրջ մեկնողական աշխատանք մը տանիլ, այլ՝ նոր կազմութիւն, նոր աւարտելիք, մինչեւ իսկ նոր սկսուելիք գրականութեան մը օրինաչափութիւնը՝ օրգաններ դառնալ: Գրականութեան օրինաչափութիւնը, այսինքն՝ քննադատութիւն մը որ պիտի չըլլայ միայն բացայայտող ու պահպանող տեսակէն, այլ պիտի ըլլայ ինքն իրմով արդէն իսկ արտադրողական, թէկուզ անուղղակի կերպով [...]: Ատկէ կը ծագի յատուկ գիտութեան մը անհրաժեշտութիւնն ու գաղափարը, գիտութեան մը՝ որուն պաշտօնն է բոլոր գիտութիւններուն եւ գերակայ արուեստներուն միութիւնը եւ տարբերութիւնը որոշադրել:¹⁰

Զափագանց կարեւոր էջ մըն է այս մէկը, որուն մէջ Ֆ. Շլէկըլ կը սահմանէ ինչ որ պիտի ուզէինք կոչել քննադատութեան կոպերնիկեան յեղափոխութիւնը. որուն հետեւանքով՝ քննադատութիւնը կը դառնայ ապագայ գրականութեան հնարաւորութեան պայմանը: Այս յեղափոխութիւնը գուգահեռ կ'ընթանայ ուրիշ յեղափոխութեան մը հետ, որուն հետեւանքով բանաստեղծութիւնը կը սկսի կազմուիլ որպէս «բանաստեղծութեան բանաստեղծութիւն», այսինքն նաեւ՝ որպէս քննադատական բանաստեղծութիւն: Երկու շարժընթացները գուգահեռ չեն միայն, խորքին մէջ՝ կը նոյնանան մէկը միւսին հետ: Այսպէս է, որ Ֆ. Շլէկըլ կը յայտարարէր, ինչպէս տեսնենք, որ վէպի տեսարանութիւնը (այսինքն վիպապաշտ բանաստեղծութեան իրագործումի ձեւական եղանակը) իր կարգին պիտի ըլլար վէպ:

Քննադատական գործողութիւնը, կ'ըսէ Վալթեր Պէնիամին, այդ հասկացողութիւնն է որուն միջոցաւ «արուեստի երկին սահմանափակումը համակարգայնօրէն յարաբերութեան մէջ դրուած է արուեստի անհունութեան հետ»¹¹: Քննադատական գործողութիւնն է, որ երկին առջեւ կը բանայ անոր ինքնուրոյն անսահմանութիւնը եւ զայն կը

¹⁰ F. Schlegel, *Kritische Schriften*, էջ 424-425: Տե՛ս նաեւ Mme de Staël, *De l'Allemagne*, էջ 130: «La littérature allemande est peut-être la seule qui ait commencé par la critique», «Գերմանական գրականութիւնը միակն է թերեւս որ սկսած ըլլայ քննադատութեամբ»:

¹¹ W. Benjamin, *Der Begriff der Kunstkritik in der deutschen Romantik* (Քննադատական քննադատութեան յղացքը գերմանական Վիպապաշտութեան մօտ), Suhrkamp, 1973, էջ 62, *Werke*, vol. I, էջ 67: «Die Kritik ist also das Medium, in dem sich die Begrenztheit des einzelnen Werkes methodisch auf die Unendlichkeit der Kunst bezieht und endlich in sie übergeführt wird...» «Քննադատութիւնը այն շրջավայրն է, ուր արուեստի գործին սահմանափակութիւնը համակարգայնօրէն յարաբերութեան մէջ դրուած է արուեստի անհունութեան հետ եւ վերջապէս փոխադրուած անոր մէջ...»:

գետեղէ այդ անսահմանութեան ծիրէն ներս: Այն շարժընթացն է, որուն միջոցաւ երկը կը դառնայ «հաւատարիմ ինքն իրեն հանդէպ, ամէն կէտի վրայ՝ հաւասար ինքն իրեն եւ սակայն ինքզինք գերազանցող»¹²: Եւ այդ իմաստով է, որ Ֆ. Շլէկըլ կրնար նաեւ ըսել.

Ո՛չ մէկ գրականութիւն կրնայ դիմանալ ժամանակին առանց ֆննդատութեան:¹³

Երկէն առաջ եւ երկէն ետք իր գետեղումով, ֆննդատութիւնը երկի կարողականացման եղանակն է: Այս առումով է, որ *Վիլհելմ Մայստըրի* մասին Ֆ. Շլէկըլի գրած աշխատասիրութիւնը Übermeister մըն է, այդ երկին «առասպելական փոփոխակ»ը: Առասպելական է որովհետեւ վէպը համակարգայնօրէն յարաբերութեան մէջ կը դնէ Գաղափարին հետ, որուն անկատար իրագործումն է ան միայն: Առասպելական է նաեւ այն առումով, որ կ'ուզէ երեւան բերել անոր խորհրդանշական իմաստին վրայ իր կնիքը դրոշմող «անսահման նշանակութիւն»ը: Շլէկըլեան ֆննդատութիւնը ոչի՛նչ կ'ուզէ գիտնալ Կէօթի վէպին իրապաշտ տարողութեան մասին, որ զայն կրնար կապել օրինակ՝ ԺԼ. դարու անգլիալեզու վիպական աւանդութեան: Եւ երբ Նովալիս կ'ընդգգայ, որ Wilhelm Meisterի իմաստը կարելի ըլլար թերեւս փնտռել այդ ուղղութեամբ (ըսենք՝ իր բովանդակութեան ուշադրութիւն դարձնելով), անմիջապէս կը դատապարտէ լման երկը: Նոյնպէս, Լեսինկին նուիրուած Ֆ. Շլէկըլի աշխատանքը չ'ուսումնասիրեր իրական եւ պատմական Լեսինկը, այլ կը զբաղի միայն «ձգտումնային» Լեսինկով մը, այսինքն այն ամէն ինչով՝ որ այդ հեղինակին մօտ կրնայ «ապագայի կոտորակներ»ու դեր կատարել:

Արդ, նկարագրուած շարժընթացը, որ երկին անմիջական տուեալները մէկ ֆով կը ձգէ ու երկը կը վերափոխէ արուեստի Ամբողջին մէջ, ծանօթ է մեզի արդէն իսկ. նոյն գործողութիւնն է, որ նկարագրուեցաւ ի հարկէ Նովալիսի պարագային, առասպելական թարգմանութեան անունին տակ: Ինչպէ՞ս կ'ըլլայ ուրեմն, որ ան գրեթէ միշտ կը յայտնուի որպէս ֆննդատական գործողութիւն: Պատասխանելու

¹² F. Schlegel, *Kritische Schriften*, էջ 58: «Gebildet ist ein Werk, wenn es überall scharf begrenzt, innerhalb der Grenzen aber grenzenlos und unerschöpflich ist, wenn es sich selbst ganz treu, überall gleich und doch über sich selbst erhaben ist.»

¹³ AL, էջ 410: Առնուած է Շլէկըլի 1804ին գրած յառաջաբանէն, Լեսինկի գործերէն ծաղկափառի մը որպէս մուտք հրամցուած, «Քննդատութեան էութիւնը» վերնագրով:

համար այս հարցումին, նախ եւ առաջ պէտք է նկատի առնել հետեւեալը. «հասկացողութիւն» ստորոգութիւնը ի գօրու է նոյժան թարգմանութեան, որքան՝ ֆննդատութեան համար: Յիշենք Ֆ. Շլէկլը ըսածը.

Որպէսզի գիտնայ հնադարեանը կատարելապէս թարգմանել արդիականի, թարգմանիչը պէտք է տիրապետէ այս վերջինին ա՛յն աստիճան, որ ունենայ ամէն ինչ արդիականով իրագործելու կարողութիւնը: Բայց միեւնոյն ժամանակ՝ պէտք է հասկնայ առաջինը ա՛յն աստիճան, որ կարենայ զայն ոչ միայն նմանակել, այլեւ վերստեղծել:¹⁴

Երբ վերը մէջբերուած կոտորակի մը մէջ՝ Ֆ. Շլէկլը կը յայտարարէ, թէ թարգմանութիւնները «բանասիրական միմոսութիւն»ներ են, գանոնք կը ներառնէ բանասիրական ընդհանուր կալուածի մը մէջ, նոյնժան որքան «ծանօթագրութիւններ»ը եւ «մեկնութիւններ»ը, այսինքն՝ բուն «ֆննդատական սեռեր»ը: Հակառակ ուղղութեամբ, Աթէնէոսի թիւ 287 կոտորակը իրարու կը հաւասարեցնէ ֆննդատութիւն եւ թարգմանութիւն.

Հեղինակի մը նկատմամբ ունեցած հասկացողութիւնս ցոյց կու տամ այն ատեն միայն՝ երբ կրնամ գործել իր իսկ մտքին մէջ: Այսինքն՝ երբ կարող եմ զայն թարգմանելու եւ զանազան ձեւերով փոխակերպելու, առանց անոր անհատականութիւնը որեւէ ձեւով նսեմացնելու:¹⁵

Ահա վերստին Նովալիսի «ոգեկան միմոսութիւն»ը, որ ի գօրու է նոյնժան թարգմանիչին, որքան՝ ֆննդատին համար, քանի որ երկուքն ալ պէտք է հակին օտար գրութեան մը վրայ եւ զայն «վերակառուցեն»: Թարգմանիչի պարագային, ճշմարտութիւնը այն է սակայն, որ գրուածքը միաժամանակ այլ է եւ օտար: Բայց այդ գատորոշումը ծանր չի կշռեր ֆննդատ-բանասէրի աչքին, որ դէմ յանդիման կը գտնուի հնադարեան գրուածքներու հետ: Եթէ ճիշ է, որ երկի վերակառուցող նմանակութեան նպատակն է՝ անոր «գուտ եւ աւարտուն

¹⁴ F. Schlegel, *Kritische Schriften*, էջ 71:

¹⁵ AL, էջ 140: Աթէնէոսի այս թիւ 287 կոտորակը Նովալիսին գրիչէն ելած է: Սկզբնապէս «Բեղմնավոշի» շարքին մաս կը կազմէր: Շլէկլը զայն զեղչած է այդ շարքէն եւ զետեղած ընդհանուր (եւ առանց հեղինակի անունի տպուած) կոտորակներու շարքին մէջ: Տե՛ս Նովալիս, *Werke*, հատոր Ա., էջ 315. «Nur dann zeig ich, daß ich einen Schriftsteller verstanden habe, wenn ich in seinem Geiste handeln kann, wenn ich ihn, ohne seine Individualität zu schmälern, überstetzen und mannigfach verändern kann»:

բնոյթ»ը վերբերել, այն ատեն տարակոյս չկայ որ ֆննադատութիւնը, ըլլալով հանդերձ ըստ էութեան՝ նոյնանման Թարգմանութեան հետ, այսուամենայնիւ զայն կը գերազանցէ, քանի որ ան ուրիշ բան չէ եթէ ոչ այդ վերբերումի շարժընթացը, որ բարձրացած է զուտ ինքնագիտակից մակարդակի. ուրիշ բան չէ եթէ ոչ արուեստի երկ, որուն բովանդակութիւնը արուեստի երկին զանցումն ու գերազանցումն է, անոր էանիւրը: Մինչ այդ, Թարգմանութիւնը է՝ ու կը մնայ միջլեզուական արարք մը: Ճիշդ է, որ ան կ'ազատէ երկը իր սկզբնական նիւթականութենէն, բայց նոյն պահուն իսկ՝ զայն կը ներսուզէ այլ լեզուի մը փորձառական նիւթականութեան մէջ: Ճիշդ է վերստին, որ երբ իր մայրենի լեզուէն պոկուած երկը կը վերամարմնաւորուի այլ լեզուի մը մէջ, տեսակ մը կայծկտացում տեղի կ'ունենայ, որուն ընդմէջէն կարելի կ'ըլլայ կանխագուշակել թէ ի՛նչ պիտի ըլլար ան իր զուտ տարբերին մէջ, այսաշխարհային լեզուներէն շատ հեռու, Ոգիի եթերային ու Թափանցելուն լեզուին մէջ: Ահա խտեպաշտ տեսակէտ մը, որուն համար իրական լեզուն Ոգիին ճիշդ միջոցն ու շրջավայրը չէ, եւ ուր Վիպապաշտութիւնը կը միանայ Հէկլըիին: Բայց այնպէս՝ ինչպէս վերջինիս մօտ փիլիսոփայութիւնը կը գերազանցէ բանաստեղծութիւնը, նոյնպէս Աթէնէոսի խմբակին մօտ, ֆննադատութիւնը կը գերազանցէ Թարգմանութիւնը: Նոյն բանը կարելի է ըսել այլ ձեւով. ֆննադատութեան երկու երեսները՝ անդրանցականն ու փորձականը, սահմանափակն ու ընդհանրացածը, ներքինն ու արտաքինը աւարտուն ֆննադատական գրուածքին մէջ կարծէք կը միախառնուին, քանի որ վերջինս նոյնքան երկի Գաղափարին վերբերումն է, որքան՝ ֆննադատութեան ինքնատեսաբանութիւնն եւ «փոքր արուեստի գործ»¹⁶: Ինչ որ կ'առաջնորդէ այն յարակարծական եզրակացութեան, որ ինչպէս կ'ըսէ Վալթեր Պէնիամին՝ «վիպապաշտ արուեստին մէջ» ֆննադատութիւնը հնարաւոր ու անհրաժեշտ չէ միայն. անխուսափելի յարակարծիք մը կայ իրենց տեսաբանութեան մէջ, ուր ֆննադատութիւնը աւելի արժեւորուած է քան երկը»¹⁷: Թարգմանութեան ստորա-

¹⁶ Այսպէս կը սահմանուի «Կոտորակ»ը Ֆ.Շլէկլըի կողմէ: Տե՛ս AL էջ 126, F.Schlegel, *Kritische Schriften*, էջ 45. «Ein Fragment muß gleich einem kleinen Kunstwerke von der umgebenden Welt ganz abgesondert und in sich selbst vollendet sein wie ein Igel.» («Կոտորակ մը, փոքր արուեստի գործի մը նման, պէտք է ամբողջովին առանձնացած ըլլայ շրջակայ աշխարհէն եւ ինքն իր մէջ ամբողջացած, ոգնի մը նման»):

¹⁷ Walter Benjamin, *Werke* (Երկեր), I, 1, Suhrkamp, 1974, էջ 119, *Der Begriff der Kunstkritik...*, էջ 113: Տե՛ս նաեւ Ֆրանսացի բանաստեղծ Լաթիամոնին ըսածը. «Les jugements sur la poésie ont plus de valeur que la poésie. Ils sont la

դաս կարգավիճակն ալ կարելի է հետեւեցնել հոս այն իրողութենէն, որ թանձրացեալ թարգմանութեան մը մէջ՝ անդրանցական պահը (այսինքն «թարգմանութիւն»ը որուն միջոցաւ երկը կը բարձրանայ ինքն իրմէ վեր, իր հեղինակէն, իր նիւթականութենէն, իր սեփական լեզուէն եւ նոյնիսկ բնական լեզուականութենէն վեր) չի՝ գոյանար նոյնքան գուտ ու վերջնական կերպով որքան ֆննադատութենէն ներս: Թարգմանելը միշտ *հնարաւոր* է շնորհիւ երկի կառոյցին որպէս երկ, բայց անդրանցականօրէն *անհրաժեշտ* չէ ան երկին ու երկի կառոյցին: Հետեւելով Պէնիամիւնին եւ իրեն հետ խտեպաշտ տրամախոհութեան սահմանագիծին հասցնելով իրերու այս դրութիւնը, կըրնանք ըսել որ ֆննադատական երկը միաժամանակ *հնարաւոր* է, *անհրաժեշտ* է ու գոյարանականօրէն գերազանց է բնագիրին նկատմամբ, ըստ այն օրէնքին՝ որուն համաձայն երկրորդ (կամ աւելի բարձր) կարողութեան բարձրացումը տուեալը կը գերազանցէ առաջին կարողութեամբ տրամադրելի որեւէ տուեալ: Նոյն օրէնքին համաձայն՝ թարգմանութիւնն ալ *հնարաւոր* է ու կը գերազանցէ բնօրինակը, *բայց անոր կը պակսի ֆննադատութեան խոր անհրաժեշտութիւնը*: Վիպապաշտ բանասիրութեան կարողականացնող ոլորտին մէջ, թարգմանութիւնը ստորադաս սեռ մըն է, նոյնիսկ եթէ Նովալիս պահ մը ֆերթոյական-ֆննադատական գերագոյն գործողութիւնը կոչած է «թարգմանութիւն», տարուելով հաւանաբար նոյնքան ժամանակաւոր «համաֆննադատութենէն» մը Ա.Վ. Շլէկըլին հետ, որ այդ օրերուն միջըրնուած էր Շէյֆսիի թարգմանելու սփանջելի բայց փորձառական աշխատանքին մէջ:

Թարգմանութիւնը շահաւոր դուրս չ'ելլեր ուրեմն, երբ իր սահմանումը կը զուգադիպի ֆննադատութեան սահմանումին: Կը տեղափոխւի, գոյարանական առումով երկրորդ կարգի արտադրանքի կը վերածուի (այն աստիճան՝ որ կոտորակային գրելակերպի ոլորտէն ներս իր գրական հնարաւորութիւնները կ'անգիտացուին, մինչդեռ ֆննադատութեան հնարաւորութիւնները լիովին նանչցուած ու ընդունուած են), կը պարտկուի վերը նշուած առումով, եւ սակայն իր գործողութեան դաշտը չի տարբերիր ֆննադատութեան դաշտէն. երկու պարագաներուն ալ՝ «գիտութեան եւ արուեստի զարգացման իրենց նպաստը բերած» անուններն են Շէյֆսիի, Տանթէ, Գալտերոն, Սեր-

philosophie de la poésie» (Բանաստեղծութեան մասին դատումները աւելի արժէք ունին քան բանաստեղծութիւնը: Անոնք բանաստեղծութեան փիլիսոփայութիւնն են): Lautréamont, Poésies II, *Oeuvres complètes*, Garnier-Flammarion, Փարիզ, էջ 289:

վանտէս, եւ ասոնց նմանները: Բայց հոս եւս, ինչպէս նկատած էր Պէնիամին, Վիպապաշտներու թարգմանական ծրագիրը իր օրէնքը կը փաղէ այլ տեղէ, ամբողջովին ու յառաջագունէ որոշադրուած է ֆենադատական ծրագիրին ընդմէջէն: Անխուսափելի վերջնարարը այն կ'ըլլայ, որ երբ չկայ թարգմանական միջլեզուական եւ միջմշակութային փոխանակման շուրջ որեւէ տեսաբանութիւն (եւ հակառակ անոր, որ Հերտլըր, Կէօթէ եւ Հումպոլտ այդպիսի փոխանակում մը ունէին ի մտի), թարգմանական արարքը անխուսափելիօրէն կը նգմուի ֆեթթողական ստեղծագործութեան եւ ֆենադատական «վերակառուցում»ի արարքներէն:

Պէտք է սակայն շեշտը դնել այն իրողութեան վրայ, որ այս խեղապաշտ հեռանկարէն իսկ մեկնելով՝ Վիպապաշտները գիտցած են ցոյց տալ այն խոր յարաբերութիւնը, որ երկը որպէս երկ կը կապէ թարգմանութեան (եւ ֆենադատութեան): Այդ յարաբերութեան էութիւնը այն է, որ երկը ինք՝ հնարաւոր կը դարձնէ թարգմանութիւնը, շնորհիւ գինի լեզուին առնչող եւ լեզուէն տրոհող պրկումին (կամ լեզուին հետ միաձուլումի եւ լեզուէն հեռաւորումի իր կարգավիճակին): Երկը մինչեւ իսկ կը պահանջէ թարգմանութիւնը, ներշնչուելով պահանջով մը, եւ առանել եւս՝ զայն կը դարձնէ պատմականօրէն իմաստալից գործողութիւն մը, լեզուական, մշակութային, ինչպէս հոգեբանական առումով: Այս յարաբերութիւնը յատուկ է երկին որպէս երկ, ինչ որ ալ ըլլան երկերու այլապէս մշակած բազմազան յարաբերութիւնները իրենց լեզուներուն եւ Լեզուին հետ ընդհանրապէս: Երկը այն լեզուական արտադրութիւնն է, որ թարգմանուելու սահմանուած է ու կը վերակոչէ թարգմանութիւնը իբրեւ ուրոյն հակասագիր: Այդ ներքին սահմանումին, այդ կոչումին պիտի տանք առժամապէս *թարգմանելիութիւն* յորջորջումը: Թարգմանելիութեան այսպէս սահմանուած յղացքը հարկ է գատորոշել սովորական առումով ըմբռնուած կամ լեզուաբաններու ջանքերով որոշուելիք թարգմանելիութենէն: Վերջինս իրականութիւն մըն է: Լեզուները, այո, կը թարգմանուին, հակառակ անոր որ թարգմանելիութեան դաշտը ծայրէ ծայր պաշարած է անթարգմանելիութեան սուեալներով: Լեզուաբանական անթարգմանելիութիւնը կը կայանայ այն իրողութեան մէջ, որ ամէն լեզու կը տարբերի միւսներէն: Իսկ լեզուաբանական թարգմանելիութիւնը՝ անոր մէջ, որ ամէն լեզու վերջին հաշուով կը մասնակցի ընդհանուր լեզուականութեան: Ուրկէ կարելի է հետեւցնել, որ այս ձեւով ըմբռնուած՝ թարգմանելիութիւն եւ անթարգմանելիութիւն յարաբերական յղացքներ են:

Բայց *գրական* թարգմանելիությունը ուրիշ բան է, նույնիսկ եթե ընդունինք որ գրական թարգմանությունն ալ կը դիմագրաւ լեզուաբանական թարգմանելիութեան (եւ անթարգմանելիութեան) հարցերը: Իր էութիւնը կը կայանայ անոր մէջ, որ երբ երկը կը յայտնուի ու կը հաստատէ ինքզինք որպէս երկ՝ իր լեզուին հետ կը պահէ կամ կը յարգէ որոշ *հեռաւորութիւն* մը: Զայն որպէս լեզուական, մշակութային եւ գրական *նորութիւն* կազմաւորողը նոյն այդ հեռաւորութիւնն է, որ կարելի կը դարձնէ անոր թարգմանությունը ուրիշ լեզուի մը եւ միեւնոյն ասեմն՝ այդ թարգմանությունն իսկ կը դարձնէ անհրաժեշտ ու էական: Նորէն Շէկլըրի «ընդարձակ շրջապտոյտ»ի գաղափարն է: Մէկ կողմէ՝ թարգմանությունը դուրս է երկէն, երկը կրնայ գոյանալ առանց անոր: Միւս կողմէ՝ թարգմանութեամբ է որ երկը կը կատարելագործուի, կը մղուի ինքն իրմէ անդին, բայց այդ «օտարում»ը արդէն իսկ նախագծուած է երկի յարաբերութեան մէջ իր մայր լեզուին հետ: Երկին ծննդական օտարությունը կը կրկնապատկուի օտար լեզուին մէջ իր (առաւել) օտարութեամբ: Թարգմանությունը երկին համար ի հարկէ իսկական կերպարանափոխութիւն մըն է, վաւերական *Veränderung* մը, եւ ա՛յ ասելի՜ երբ այդ փոխակերպութիւնը հաւատարմութեամբ ու «գրական» ձեւով կատարուած է: Տեղն է ըսելու, որ անհաւատարիմ թարգմանությունը պարզապէս կը ջնջէ, ոչինչի կը հաւասարեցնէ ամբողջ այս տրամախոհությունը: Նովալիսին կողմէ զարգացուած սեփականի-օտարի տեսությունը, ինչպէս խորհուրդի վիճակին (այսինքն նաեւ՝ օտարութեան, ծանօթի եւ անծանօթի փոխադարձ ներթափանցումի վիճակին) բարձրացումի տեսությունը կը յղեն կերպարանափոխութեան այս շարժընթացին եւ սխալ չէ ըսել որ բարձրագոյն թարգմանությունները «առասպելական» եւ «փոխակերպող» հանգամանք կը կրեն: Այդ շարժումը որուն ընդմէջէն երկը կը դառնայ «առասպելական» իր մեկնակէտը ունի գործին մէջ իսկ: *Երկը այն արտադրանքն է, որուն միջոցաւ թարգմանությունը կը վերածուի իմաստալից գործունէութեան մը*: Այս երեւոյթը հաստատ կը դառնայ երբ պահ մը քննենք ինչ որ հակադարձաբար կը պատահի (կամ չի պատահիր) միւս թարգմանություններուն պարագային, անոնց՝ որոնք գործ չունին երկերու հետ (գրական, քննադատական, կրօնական, փիլիսոփայական երկերու), այլ գրուածներու հետ որոնք կը պատկանին մարդկային փոխանակութեան տարրեր կալուածներու, կամ այդ տարրեր մարգերուն խաթարումի ենթարկուած աստիճաններուն (ուր չկայ ինքնագիր արտադրութեան որեւէ յաւակնություն): Այդպիսի պարագաներու, թարգմանությունը կրնայ ըլլալ դիւրին կամ դժուար թեքնիք իմաստով մը. իրողութիւն այն է, որ թարգմանիչին դէմ յան-

դիման գտնուող այդ տեսակի գրուածքները կա՛մ չեն դիմադրեր լեզուական առումով (անսխալ են, բայց առանց խորքի), կա՛մ ալ պարզապէս «գէշ գրուած» են, այսինքն՝ լեզուին հետ սովորական յարաբերութեան չափանիշներէն ետ կը մնան ու թարգմանիչէն կը պահանջեն վերաշարադրութեան աշխատանք մը, որպէսզի փոխանցուի բնագիրին կողմէ դժուարաւ փոխանցուած իմաստը: Այս երկու պարագաներուն, թարգմանութիւնը չի հանդիպիր բնագիրին մէջ արձանագրուած անհրաժեշտութեան մը: Կը կատարուի մարդկային փոխանակութեան եւ հաղորդակցութեան պէտքերուն համաձայն: Կը դադրի *նշանակալից ըլլալէ որպէս իւրայատուկ ու իր իւրայատկութիւնը ինքն իրմէ ֆաղող արարի*: Ճիշդ է, մէկ լեզուէն միւսը իմաստ մը կ'անցնի, այսպէս թէ այնպէս, բայց այդ ամբողջը կը մնայ յարմարեցումի մակարդակին, չ'անցնիր այլակերպութեան աստիճանին: Այս տեսակի գրուածքներու թարգմանութիւնը, ըլլայ ան բառացի թարգմանութիւն թէ *rewriting*ի առաւել կա՛մ նուազ բացայայտ տեսակ մը, բնագիրին մէջ չի հանդիպիր հիմնական *դիմադրութեան* մը: Երկի մը պարագային, հակառակն է որ կը պատահի: Անոր ցուցաբերած անսահման դիմադրութիւնը հանդէպ թարգմանութեան (որուն պահանջը եւ հնարաւորութիւնը սակայն՝ երկէն իսկ կը բխին) կ'օժտէ թարգմանութիւնը նոյնան անսահման իմաստով մը: Նոյն շարժումով է, ի հարկէ, որ երկը իր լեզուին մէջ կ'արմատանայ եւ անկէ կը ձեռքագատի, պարզելով իր թարգմանելիութեան եւ անթարգմանելիութեան յատուկ տարողունակութիւնը: Այլ խօսքով. որքան աւելի թարգմանելի, այնքան աւելի անթարգմանելի կ'ըլլայ: Այդ է երկին յարակարծիքներէն մէկը, որուն գուրահեռ պարագաներուն կը հանդիպինք ֆննադատութեան եւ մեկնագիտութեան մարգերէն ներս:

Այս մոլորեցնող իրականութեան նկարագրութիւնը տուած են Վիպապաշտները ինքնուրոյն ձեւով, որովհետեւ անընդմէջ կը մղուէին նոյն հարցադրումներէն. Ի՞նչ է երկ ըսուածը. եթէ երկը ամբողջացած միաւոր մըն է, ի՞նչ կը նշանակեն անոր շուրջ վիստացող երկրորդ մակարդակի գրուածքներու՝ նոթերու, նշմարներու, հատուածներու, ֆննադատութիւններու, մեկնութիւններու, մէջբերումներու, թարգմանութիւններու այս «բանասիրական» բազմապատկութիւնը. ի՞նչ կը նշանակեն երկէն վերջ կա՛մ անկէ առաջ եկող գրութիւններու այս բազմազան շրջանակները, որոնք երբեմն կարծէք երկէն կը ֆաղեն իրենց սնունդը մակարոյծներու նման, երբեմն ալ՝ անոր երկարած գումն են, անոր զանցումը դէպի գլխապտոյտ պատճառող նոր անջրպետներ: Ի՞նչ են այդ գրուածքները, որոնք երբեմն կը լուսա-

բանեն երկը, երբեմն՝ մթագնութիւն մը կը ստեղծեն անոր շուրջ, երբեմն ալ՝ երկուքը միաժամանակ: Ի՞նչ է այս բազմա-գրականութիւնը, որ ընթերցումով կը ծնի երկերուն շուրջ եւ երբեմն ալ ծնունդ կու տայ երկերու: Զկա՞յ արդեօք երկ մը, երկի տեսակ մը, որ իր անհունութեամբ ու բազմակիւթեամբ՝ կարենար իր մէջ պարփակել սրդէն իսկ, համայնագիտարանային ձեւով, գրականութեան շուրջ անող այդ գեր-գրականութիւնը: Այս է հարցումներու շարանը, զոր Իենայի Վիպապաշտները զարգացուցած են յանախանքի հասնող մտասեւեռումով: Վերստին ձեռք առնել այդ հարցումները, զանոնք ազատագրել հայեցախոհական ոլորտէն որ եղած է Վիպապաշտներուն մթնոլորտը, ահա՛ ցանկութիւնը զոր կ'արթնցնէ մեր մէջ գրականութեան իրենց տեսաբանութիւնը, որպէս հակազդեցութիւն այդ տեսաբանութեան առթած երեւակայական յափշտակութեան դէմ: Հակառակ անոր կը նշանակէ նաեւ անոր մտահայեցեցները ազատել Իտէապաշտութեան ոլորտէն, զանոնք արձանագրել եւ արձակել լեզուի եւ մշակոյթի ոլորտներուն մէջ, այն ոլորտներուն՝ որոնց մօտեցած են Կէօթէ, Հերտլըր, Հումպոլտ, Շլայըրմախըր, առանց սակայն կարեւորութիւնը Վիպապաշտներուն յարուցած բազմաթիւ հարցերը բանաձեւել նոյն փիլիսոփայական ընդարձակութեամբ: Զեն կրցած մանուաւնդ պատշաճ բանաձեւում մը տալ հարցումներու հարցումին, որուն հպանցիկ ձեւով միայն անդրադարձանք ներկայ էջերուն մէջ. Ի՞նչն է որ երկին մէջ՝ կարելի, աներբաժեշտ եւ իմաստալից կը դարձնէ թարգմանութիւնը, զայն վերածելով նոյն ատեն աւելորդ, անհեթեթ ու անկարելի ձեռնարկի, եւ զայն բարձրացնելով միաժամանակ գրական եւ լեզուական գործառնութեան գերազանց անտեղիքներէն՝ *ուտոպիաներէն* մէկուն մակարդակին: Ի՞նչ կը նշանակէ, Իտէապաշտ տրամախոհութենէն անդին, «կարողականացում»ի այդ շարժումը, որ կը սկսի երկով ու կը շարունակուի երկնիւղ ընթացքով մը՝ քննադատութեամբ ու թարգմանութեամբ: Եթէ ճիշդ է, որ այդ կարողականացումը «անդրադարձում» մըն է, Ի՞նչ առնչութիւն կայ Վիպապաշտ «անդրադարձում»ին եւ օրինակ Կէօթէական «ցոլացում»ին միջեւ, որուն մէջ երկը կը վերագտնէ իր երիտասարդութիւնը, թարմութիւնը, կենսաւետութիւնը: Իսկապէս կարելի՞ է երկը որպէս երկ նշանաբանող եւ թարգմանութեան հնարաւորութեան ոլորտը բացող այդ *հեռաւորումը* յատկանշել ինչպէս կ'ընէին Վիպապաշտները: Կարելի՞ է զայն իր կարգին թարգմանութիւն կոչել: